

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

The Place of Crimea at the Black Sea Trade in the Mercantilist Period

Altay, Bora and Korkut, Cem

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

10 May 2013

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/76247/>

MPRA Paper No. 76247, posted 17 Jan 2017 18:17 UTC

Kırım'ın Merkantilist Dönemde Karadeniz Ticaretindeki Yeri

Bora Altay, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Cem Korkut, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Öz

Kırım'ın önemli ticaret yolları üzerinde bulunması, Karadeniz'de bulunduğu konum, iklimi, devraldığı miras, ekonomik ve ticari hayatın canlı olduğu bir bölge olmasını sağlamıştı. Temel geçim kaynağı hayvancılık olan Kırım, şarap ticareti, köle ticareti, tuz kaynakları ve kurutulmuş balıkçılık alanlarında da oldukça gelişmiştir.

15. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti'ne katılan ve 18. yüzyılın son çeyreğine kadar Osmanlı Devleti'nin hakimiyetini koruduğu Kırım, Osmanlı Devleti'nin çeşitli imtiyazlar tanıdığı eyaletlerden bir tanesidir. Aldığı çeşitli imtiyazlar ile ve çeşitli ekonomik faaliyetlerle Osmanlı Devleti ile arasında güçlü olduğu kadar kendine özgü bir bağ kuran Kırım'ın ticari ve ekonomik ilişkileri bu çalışmanın temelini oluşturacaktır.

***Anahtar Kelimeler:** Osmanlı Devleti, Kırım Hanlığı, Merkantilist Dönem, Ticaret*

The Place of Crimea at the Black Sea Trade in the Mercantilist Period

Abstract

Located on major trade routes, its location at Blacksea,climate, inherited heritage provided having a live economic and commercial life in Crimea. The main sources of infome was animals but Crimea was also well developed at wine trade, the slave trade, sources of salt and dried fishery.

From the participated in Ottoman Empire in the last quarter of 15th century to the last quarter of 18th century, Ottoman Empire protected its control on Crimea which was one of the provinces of the Ottoman Empire recognized the various concessions. The trade and economic relations of the Crimea which established a strong and as well as unique link between Ottoman Empire with the various concessions and variety of economic activities will form the basis of this study.

***Keywords:** the Ottoman Empire, the Crimean Khanate, the mercantilist period, trade*

I. Kırım Hanlığı'nın Siyasi Yapısı

Karadeniz'in kuzeyinde 1441-1783 yılları arasında varlığı sürdürmüş bir Tatar-Türk devletidir. Kırım Hanlığı'nın sosyal yapısı incelendiğinde bu devleti en iyi, federal bir kabile devleti olarak tanımlayabiliriz (Kortepeter, 1966). Kuruluşunda temel unsur olan kabilelerin adları *karaçi*, bu kabile reislerine de *karaçi beyi* denilmiştir (Yücel, 2002:486). Altın Ordu İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla Litvanya Grandüklüğü ve Şirin kabilesinin de destekleriyle I. Hacı Giray tarafından bağımsızlığını ilan eden Kırım'ın kurulma tarihi tam bilinmemektedir, fakat bağımsızlığın sembolü olan kendi adına para bastırmasının tarihi 1441 olmasından ötürü devletin bu yıllarda kurulmuş olacağı düşüncesi yaygındır. Bölge ileri gelenlerinin yani kabile reislerinin bu gücü de Kırım Hanlığı'nda kabilelerin önemini göstermektedir. Bu kabilelerin en önemlisi kuruluş aşamasında I. Hacı Giray'a destek vermiş olan Şirin kabilesi olmuştur (İnalçık, 1944:199).

Altın Ordu İmparatorluğu'nun mirasçısı olan Kırım Hanlığı, siyasi yapısı itibariyle de bu devletin mirasını devralmıştır. Osmanlı Devleti de bu bölgede hakimiyetini sağladığında bölgenin bu siyasi yapısına çok dokunmamış ve bölgeye özgü bir özerklik vermiştir. Zira bölgedeki hanların atanması hususunda, bölge ileri gelenlerinin verdiği kararları onaylamakla yetinmiştir. Fakat Osmanlı Devleti bölgedeki hakim gücünü de göstermiştir.

Kırım Hanlığı'nın siyasi açıdan en büyük zaaflarından birisi Altın Ordu İmparatorluğu gibi kabile beylerinin gücünün çok olmasından ve kendilerinin iktidarın doğal mirasçısı görmeleridir. Kabile reisleri ve han ailesi içindeki rekabetler, karşılıklı işbirlikleri vb. olaylar Kırım'ı bu süreçlerde daimi bir kargaşa içerisinde bırakmıştır.

I.I Kırım Hanlığı'nın Karadeniz'deki Konumu ve Egemenlik Bölgesi

Kırım'ın bölge ekonomisindeki önemli olmasının en önemli neden kuşkusuz kurulduğu bölge olmuştur. Kırım yarımadası, Azak denizinin çevresinden Tuna nerine kadar ve Aşağı Don'dan, Orta Dnyeper'e, Dnester nehirlerine kadar uzanan ve geniş steplerden oluşan bu bölgeye hakim olan Kırım Hanlığı, sadece Karadeniz ticaretinde değil, Orta ve Doğu Avrupa ve Kafkasya ticaretinde de önemli rol oynamıştır. Sahip olduğu kaynaklar ve almış olduğu ekonomik miras ile bölgenin en önemli ekonomik gücü olmuş, yapmış olduğu işbirlikleri ve mücadelelerle uzun yıllar bu coğrafyada ayakta kalabilmiştir.

I.II Kırım Hanlığı'nın Bölgedeki Mücadeleleri ve Osmanlı Devleti Etkisi

İdari yapısından ötürü, siyasi kargaşalara açık olan Kırım Hanlığı, kurucusu Hacı Giray'ın ölümüyle bir taht kavgasına sahne oldu. Bu bölgede etkin olan Cenevizliler de bu durumdan faydalanıyor ve çıkarları gereğince istedikleri mirasçıyı destekleyerek bu kargaşanın sürekliliğini sağlıyorlardı. Bu sırada iki önemli mirasçı arasındaki mücadeleyi Nur Devlet karşısında, Mengli Giray kazanmıştı.

Kırım'daki bu mücadele ve Cenevizlilerin müdahalelerinden ötürü Fatih Sultan Mehmet, güçlü bir donanma ile birlikte Gedik Ahmet Paşa'yı görevlendirdi. Gedik Ahmet Paşa komutasındaki donanma, Kırım sahillerindeki Ceneviz limanlarını aldı ve Mengli Giray'ın tahtına oturmasına vesile oldu. Mengli Giray bu olaylar sonrasında, Osmanlı Devleti'nin tabiiyetini kabul etmiştir ve Kırım, Osmanlı Devleti'ne kendine özgü şartlarla bağlanan bir bölge olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bölge üzerindeki hakimiyeti Kırım hanlarının lehine olmuştur. Zira güçlü Altın Ordu hanı 1476'da Kırım'ı aldığı anda, Osmanlı

Devleti duruma müdahale etmiş ve Kırım Hanlığı'na Nur Devlet geçirilmiştir. Kısaca Osmanlı hakimiyetinde Kırım'da siyasi otorite birliği sağlanmış, Altın Ordu hanlarının birleştirilmesine karşı Kırım'ın bağımsızlığı savunulmuş ve Moskova'nın yayılma siyasetine karşı hanlığın varlığını sürdürmesi garanti altına alınmıştır.

Kırım Hanlığı ilk defa 1484 yılında, II. Beyazıt'ın Akkerman seferine katılmış ve Osmanlılar'a askeri açıdan destek olmuştur. Kırım'ın askeri katkıları savaşlarda Osmanlı Devleti'ne çok yardımcı oluyordu. Osmanlı Devleti'nin vermiş olduğu lojistik yardım ile beraber Kırım birlikleri oldukça başarılı olmuştu. Ayrıca Karadeniz'in bu kuzey yakasındaki stepleri korumakla görevli olan Kırım Hanlığı, Eflak-Boğdan ve Transilvanya'daki Hıristiyan beyliklerin ayaklanmalarının bastırılmasında da kullanılmışlardır. Bu olay imtiyazlı ve farklı statüsüne rağmen Kırım'ın Osmanlı Devleti'yle bütünleştiğinin bir kanıtıdır. Özerk yapısı sayesinde hanları adlarına hutbe okutabilmekte ve para basabilmekteydi, hatta bazı yaptıkları anlaşmalar, dış devletlerle anlaşma yapabilme özerkliklerinin de olduğunu göstermektedir.

II. Karadeniz Ticareti ve Kırım'ın Bölgedeki Rolü

Kıta Avrupası'nın hammadde kaynakları için bulunduğu topraklardan dışarıya doğru açılması ve bununla birlikte Amerika Kıtası'nın keşfi kuşkusuz dünya iktisat tarihinde önemli rol oynamıştır. Bu dönem ile birlikte yeni bir iktisadi dönemde başlamıştır. Bu dönem *Merkantilist Dönem* olarak adlandırılır. *Merchant* kelimesi İngilizcede tüccar anlamına gelmektedir. Merkantilizm de kelime olarak ele alındığında tüccar kapitalizmi anlamına gelmektedir. Gerçekten de bu dönem sermayenin hala önem kazanmadığı fakat ticaretin zirveye ulaştığı dönem olarak göze çarpmaktadır. Özellikle, XVI. yüzyıl ile XVIII. yüzyılın ortasına kadar olan dönemde ticaret ülkelerin iktisadiyatında önemli ol oynamıştır. Bu durumun artmasında ki en önemli sebepler olarak, Batı'da ortaya çıkan ulus devletleri söyleyebiliriz. Ulus devletlerin ortaya çıkması ile uluslararası ticarete önem kazanmaya ve ticaret sermayesi oluşmaya başlamıştır. Devletler güçlü olmak ve daha fazla ticaret sermayesine sahip olmak için belirli politikalar izlemişlerdir. Bunlar hammadde ihracının yasaklanması, ithalatın yüksek vergiler ile caydırılması ve ticaretin sağlıklı şekilde yapılabilmesi için büyük gemi filoları kurulması gibi önlemlerdir. Bu ulus devletlerinin amacı bu politikalar ışığında en fazla madeni –altın ve gümüş- toplamak olmuştur.

İşte bu dönemde Balkanlar, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında kalan Karadeniz'de de ticaret önemli bir yere sahipti. Özellikle 1453 yılında Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettikten sonra Karadeniz'e büyük önem vermiş ve burdaki ticareti kontrol altına almayı hedeflemiştir. Çünkü İstanbul'un yeniden inşasında Karadeniz ticaretinin ve çevresindeki ülkelerin büyük rolü olmuştur. Osmanlı Döneminde imparatorluk başkenti İstanbul'un gösterdiği görülmemiş büyüme, ancak kuzey Karadeniz havalisinden düşük fiyatla sağlanan buğday, et ve tuz sayesinde mümkün olabildi (İnalçık, 2000:329).

Osmanlı ile Kırım limanları arasındaki ticari ilişkiye gelmeden önce biraz da Karadeniz Ticareti'nin 1450'lerde ki durumunu incelemekte fayda vardır. Karadeniz ticaretinde kuşkusuz Kırım'ın önemi fazla idi. Çünkü buradan açılan limanlar sayesinde önce Anadolu'ya oradan da Çin'e kadar uzanan bir ticaret ağına ulaşılabiliniyordu. Kırım, gerek Çin'den gelen büyük Asya ticaret yolunun garbdeki son noktalarından biri olması, gerekse şarki Avrupa'yı Ön Asya ve Akdeniz alemile birleştiren tabi bir iskele hizmeti görmesi

sebebiyle Altınordu İmparatorluğuna dahil ülkeler içerisinde fevkalade önemli bir yer tutmakta idi (İnalcık, 1944:191).

Bu bölgede göze çarpan ilk ticaret kolonileri ise Cenovalılar ve Eski Yunan Kolonileri olarak göze çarpmaktadırlar. Fatih Sultan Mehmed tahta çıktıktan sonra belli bir haraç karşılığında Cenovalıların burada ticaret yapmalarına müsaade etmiştir. Yine bu dönemde bu bölgede ticaret ile uğraşan bir diğer grup Eski Yunan kolonileri olmuştur. İnalcık, Karadeniz ticaretinin önemini ve Kırım'ın bu bölgedeki değerini şu tespiti ile ifade etmiştir.

Evvla bilindiği üzere Kırım limanları, Eski Yunan kolonileri tarafından kurulduğu gündən beri Akdeniz memleketlerinin Şarki Avrupa ve Asya ile yaptığı beynelmilel ticaretin merkezleri haline gelmiş ve Akdenizliler bu limanlara daima hayati bir önem vermişlerdir. Diğer taraftan gözden kaçırılmaması lazım gelen bir nokta, Boğazlar'ın ve İstanbul'un Karadeniz ve o arada Kırım ticaret limanları için haiz olduğu hâkim durumdur (1944:193).

İnalcık, yapmış olduğu bu durum tespiti ile Karadeniz ticaretinin aslında Batılı Akdeniz devletleri için ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca Kırım'ın da buradaki önemi fazladır. Öyle ki gerek Cenovalı tüccar kolonilerin gerekse de Eski Yunanlı kolonilerin bu bölge içinde en çok kullandıkları limanlardan biri Kefe olmuştur.

Cenovalılar zamanında Rusya'da bu Kefe Limanı üzerinden Anadolu'dan mal ithal etmekteydi. Fakat burası Osmanlı İmparatorluğu'na geçtikten sonra bu durum Ruslar için zor bir hal aldı. Çünkü Fatih Sultan Mehmed bu bölgede Cenova ve Venediklileri ticaret imtiyazları vererek burada serbest ticaret yapmalarını sağladı. Fakat daha sonra bölgede ortaya çıkan siyasi ortam Ruslar ile Osmanlıların yakınlaşmasını sağladı. Rusya ve Kırım karşılarında sürekli Polonya ve Litvanya'yı buluyorlardı. Bu durum içinde Osmanlı İmparatorluğu'da Kırım'ı destekliyordu. Daha sonra Kırım aracılığı ile Rusya İle Osmanlı yakınlaşmaya başladı. Bu yakınlaşmanın ardından da Rusya yeniden Karadeniz ticaretinde rol almaya başladı. Rusya özellikle kürk ticareti ile bu bölgede kendisi için önemli fayda sağladı. Osmanlı, bu dönemde Rusya'yı dost olarak gördü. Bunun beraberinde de bölgede Rusya'ya serbest ticaret güvencesi verildi. İnalcık'a göre bu noktada Ruslara bir kapitülasyon verildiği söylenebilir. Dahası, İnalcık'ın yapmış olduğu bir tesbite göre Ruslar imtiyaz sayesinde 1501 yılında yirmi bin ruble gibi hatırı sayılır bir kazanç elde etmiştir.

Bu nedenlerden ötürü Kırım Hanlığı'nın Osmanlı idaresine girmesinin sebebi olarak, yaşadıkları iç çatışmaları değil, Karadeniz içinde oldukları konum ve İstanbul için taşıdığı önemi rahatça söyleyebiliriz. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu zaman içinde Kırım üzerinden yaptığı ticaretler ile kendisine çok fazla fayda ve kazanç sağladığını görebiliriz.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere, Kırım'ın en önemli liman kentlerinden birisi Kefe'dir. Kefe ilk başlarda küçük bir kasaba görünümü verse de ticaret hacminin gelişmesi ile zaman içinde büyümüş ve bir liman şehri görünümünü elde etmiştir. Bu kent 1450'lerden XVI. yüzyılın ortalarına kadar Karadeniz ticaretinde önemli bir kent olarak varlığını sürdürmeyi başarmıştır. 1487-1490 yıllarına ait bir Kefe gümrük defteri, Kefe Limanının Osmanlı dönemindeki canlı trafiğini yansıtan çok değerli bir kaynaktır (2000:337). Karadeniz'in kuzeyinde bulunan ve denize limanı olan pek çok bölgeden Osmanlı'ya besin ürünleri ve hammaddeler Kefe üzerinden akıyordu. Aynı zamanda Osmanlı'da üretilen ya da Batı'dan, Asya'dan gelen ürünlerin bu bölgelere akışının sağlanması açısından da ayrıca bir öneme sahipti.

Kefe gibi diğer Kırım limanları da Karadeniz ticaretinde önemli bir yere sahipti. Mühimme defterlerine göre, bu limanların ihraç maddeleri buğday, arpa, yağ, mercimek¹ gibi temel gıda maddeleri yansira gemi kerestesi² gibi ürünlerdir. Az da olsa saray için lale soğanı³ gönderildiği bilgisine de rastladık. Ayrıca defterlerde yağ ticaretinde tüccarların bazı haksız kazanç elde etme yoluna gittikleri de kayıt edilmiştir. Özellikle yağ talebinin fazla olduğu dönemlerde tüccarlar sürekli fiyat artışına gitmişler ve narh fiyatlarının aşıldığı olmuştur. bu durumda da, Kayıtlarda ürünlerin daha önceki narh üzerinden fiyatının belirlenerek satılması istenmiş, bu duruma ister yeniçeri ister sipahi olsun kim muhalefet ederse isimlerinin bildirilip cezalandırılmaları istenmiştir.⁴ Ayrıca İnalçık'a göre, tuzlanmış balık bal ve balmumu gibi gıda ürünleri ile birlikte köleler, deri ve postlar ihracatın önemli kalemlerini oluşturmaktaydı. Hatta İstanbul'un buğday ihtiyacının büyük çoğunluğu buradan gelen buğdaylar ile karşılanıyordu. Dahası, XVIII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, yılda 150 gemi yükü söz konusu olacaktır (2000:338).

Elbette sadece Kırım'dan mallar İstanbul'a gelmiyordu. Aynı zamanda Anadolu'daki limanlardan ve diğer limanlardan da Kırım'a bazı mallar gidiyordu. İnalçık'a göre ithal edilen mallar Bursa'dan ipekliler, Avrupa'dan yünlü dokumalar, Asya'dan pamuklu ve keten kumaşlar, Ege'den zeytinyağı, üzüm, incir gibi ürünlerden oluşmaktaydı. Fakat defterlerden gördüğümüz kadarı ile Kırım'a her malın gitmesi de serbest değildi. Kefe beyine gönderilen bir hükümde, Trabzon, Samsun ve Sinop iskelelerinden tuz, meşin gibi eşyaların Kefe'ye götürülmesinin ve satılmasının yasak olduğu ve Kefe'ye lazım olan eşyayı almak için gönderilen gemicilere mutlaka mühürlü *temessük*⁵ verilmesi istenmiştir.⁶

II.I Köle Ticareti

Kırım ticaretindeki önemli konulardan bir tanesi de köle ticareti mevzusudur. Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde köle ticaretinden aldığı vergi ve gümrük resimleri ile dönemine göre hatırı sayılır bir gelir elde etmiştir. 1520'de Osmanlı'nın Kırım'dan elde ettiği 1.310.000 akçayı ya da yaklaşık 21.000 düka altını buluyordu. Bu rakam içinde köle ticaretinden elde edilen gelir ise 1520 yılında 620.000 akçe'den 1529 yılında 650.000 akçeye çıkmıştır (2000:339).

Köleler bu dönem içinde Osmanlı imalatı için önemli bir unsuru oluşturmakta idi. Tarımsal üretim ve inşaatın yanı sıra ipekli üretimde de köle ihtiyacı Osmanlı'nın fazla idi. Hatta bazılarının göre ekonomik bir zaruret idi. Hatta dönem dönem Osmanlı içinde köleye talep çok fazla artmıştır. Bunu bilen Kırım da kuzeye yaptığı akınlar ile pek çok köle toplamış ve bunları Osmanlı'ya göndermiştir. Osmanlı'nın Batıdaki ilerlemesinin hızının kesilmesi ve direnişlerle karşılaşmaya başlaması sonucunda artık köle temini işi de Kırım Tatarları'nın eline geçmişti. Bir dönem köle ticareti Kırım'ın en fazla gelir getiren ticari emtiası olmuştur diyebiliriz. Öyle ki İnalçık'ın Rus kaynaklarında yaptığı taramalara göre, Sahib Giray Han 1539 seferinde Çerkezistan'dan 50.000 esir almıştır, ayrıca, Kırım Tatarları 1607-1617 yılları arasında 100.000, 1632-1645 yılları arasında da 26.840 esir almıştır (2000:342). Fakat şunu

¹ Mühimme Defteri (MD), Cilt 14, 105/144 (12 Rebî'ü'l-evvel 978/14 Ağustos 1570).

² MD, Cilt 22, 92/190 (20 Safer 981/21 Haziran 1573)

³ MD, Cilt 30, 20/52 (23 Muharrem 985/12 Nisan 1577).

⁴ MD, Cilt 39, 331/644 (5 Rebî'ü'l-evvel 988/20 Nisan 1580).

⁵ Osmanlı bürokrasisinde herhangi bir hususta verilen teslimat belgesi, senet.

⁶ MD, Cilt 30, 165/387(18 Safer 985/7 Mayıs 1577).

da önemle belirtmek gerekir ki, Osmanlı İmparatorluğu'nda kölelik Batı anlayışı ile tamamen ters bir ilişki içinde idi. Köleler çalışırken para kazanır ve özgürlüklerini kazanabilirlerdi. Ayrıca köle azat etmek İslam Dinine göre önemli bir sevaptı. Bu dürtü ile köle alanlar daha sonra onları serbest bırakmak gibi önemli bir dürtüye de sahip idiler. Bu açıdan Osmanlı ile Batı zihniyetini de ayırmak önemlidir.

II.II Üzüm/Şarap Ticareti

Osmanlı Kırım ticaret ve mali ilişkilerini incelediğimizde *şarap* içkisini özel incelememiz gerekir. Zira şarap bilindiği üzere İslam'da haram'dır ve vergilendirmesi de özel olmalıdır. Osmanlı devletinin de mali politikası hem bu açıdan hem de bazı sebeplerden ötürü tek bir özellik gösteremiyordu ve çeşitli bölgelere çeşitli farklı uygulamalar da gerekiyordu. Zira örneğin şarap için, her yerde üretimi olmayan bu ürünün de vergilendirmesi özel olarak yapılmıştır. Kırım'ın güneyinde yer alan Kaffa sancağı da şarap üretim merkezlerinden birisiydi. Bu bölgede büyüyen Müslüman nüfusa rağmen şarap üretimi olması, tolerans sınırlarını görmemiz açısından da bize önemli bir fikir veriyor.

Şarapla ilgili kayıtları incelediğimize ise Osmanlı'nın iki tür vergi kaydı yaptığı görülmektedir. İlki 1520'lerde yapılmıştır ve icmal olarak bilinir. Bu sadece isimleri listeler ve toplam vergi miktarını, nerden toplandığını bildirir. Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında ayırım yapıldığı gelir kayıtları da sadece beş kent için yapılmıştır.

Diğer kayıt şekli ise daha detaylı olan *mufassal*'dir. Bu kayıtlarda bireysel olarak vergi ödeyenlerin isimlerinin yanında bu vergileri hangi vergilendirilebilir ürünlerden verdikleri de detaylandırılmıştır. XVI. yüzyılda bölge iltizam sistemi ile tanıştığında artık bölgedeki geliri mukata toplayacağı için arazi ölçme, değerlendirme, tahrir defterlerin dönemsel olarak derlenmesi uygulamaları süreci sona ermiştir. İmparatorluğun diğer eyaletlerinde olduğu gibi vergi kayıtlarını yapanlar bu çiftlik sahiplerinin gelirlerini çeşitli kaynaklara işlemeye başlamıştır.

Fakat bu tip kayıtlardan üçü, *şarap için*, ithal edilmiş ürünlerden, meyhanelerden bilgiler verse de bağcılıkla ilgili herhangi bir veri iletmiyordu. Bağlardan alınan kayıt 1542 yılında yapılan sayımda olduğu için bu kayıt oldukça önem taşımaktadır. 1542 Tapu Tahrir defterlerinin 214.'sü bağcılık üzerine olan 2 vergi hakkındaki bilgileri içeriyor. İlki Müslüman üreticilerden elde edilen ve Kaffa'nın eyalet başkentindeki 39 kasaba ve köydeki kayıtları gösteriyor (Halenko, 2004).

İkinci şekil ise tarım ürünlerinin yüzde 10'u olarak alınan öşür'dür ayrıca öşür-i şıra denilen ve üzüm suyundan alınan ve gayri müslim üreticileri özellikle de Yunan Ortodoks Hristiyanları içeren bir vergi daha mevcuttu.

Bağlardan alınan vergiler (Akçe)

Kentler	Gayrimüslim (1520)	Gayrimüslim (1542)	Değişim	Müslümanlar (1520)	Müslümanlar (1542)	Değişim
Kefe	3600	3600	0	600	1964	+1364
Balikağu	2700	2700	0	388	550	+172
Soğudak	31878	23640	-8238	3798	3996	+198
In-Kerman	8400	8208	-192	666	788	+122
Mangup	1200	2100	+900	8	48	+40

Kaynak: Halenko 2004

Şarap üretiminden çıkarabileceğimiz temel üç husus vardır.

- Bağcılık ve bu sektörün dalları güney Kırım ekonomisine Osmanlı döneminde oldukça katkı yapmıştır. Osmanlı dönemi burada Bizans, Ceneviz ile Rusya dönemi arasında bir bağlantı kurmuştur.
- Ayrıca Müslümanların genel süreçte bağcılık faaliyetlerini arttırdığı yani şarap üretimine katıldıkları da görülmektedir.
- Osmanlı devleti bürokrasisinin de olaylara oldukça detaycı yaklaştığı bu şarap örneğinde görülmüştür. İslami bir yasak olmasına rağmen, zengin kaynaklar devlete gelir sağlamada rasyonel düşünülerek kullanılmıştır. Burada hoşgörü kavramını da unutmamak gerekir.

Şarap ticaretinde göreceğimiz üzere Kırım üzerinden yapılan Osmanlı ticaretini de müslümanlar ve gayri-müslimler olarak ayırabiliriz.⁷ Osmanlı Padişahı tarafından bölge de huzuru sağlamak amacı ile görevlendirilen bazı gemiciler aynı zamanda ticaret ile de uğraşabiliyorlardı. Aynı zamanda bölgede ticaret ile uğraşan korsanlarda padişahın göreve çağırması durumunda eğer isterlerse, Osmanlı için hizmette bulunabiliyorlardı.

Sonuç

Özetle Kırım'ın Karadeniz ticaretinde uzun yıllar hem sosyal hem ekonomik açıdan büyük etkisi oldu. Özellikle köle ticaretinin sosyal sonuçları ve şarap/üzüm ticaretinin ekonomik boyutu bu etkiyi anlamak için önemlidir. Bunların yanında Karadeniz de ticaret yapan Yunan gemiciler genellikle balık, balık yağı, havyar, tuz ve özellikle şarap ticareti ile uğraşıyorlardı (İnalçık, 1978:95). Yahudiler ise iki gruba ayrılmış vaziyette, Kırım'dan at ve öküz derisi getiriyorlardı (1978:102). Bölge de ticaret yapan İtalyanlar da Yunanlı koloniler gibi balık ve havyarın yanı sıra tilki derisi, deri ve balmumu gibi ürünleri ihraç ederken, bölgeye pahalı tekstil ithal ediyorlardı (1978:103).

Bölgenin özellikle lüks diye tabir edilebilecek ürünlerin ihtiyacının karşılanmasında Kırım'ın önemli bir rolü vardı. Bulunduğu konum itibari ile Karadeniz'in kontrolünü sağlamada önemli bir stratejik merkez olan Kırım uzun yıllar Osmanlıların kontrolünde kalmış ve Osmanlıların önemli bir ticaret partneri olmuştur.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız tablolar ve ekler.

Kaynakça

Mühimme Defterleri:

MD, Cilt 14, 105/144 (12 Rebî'ü'l-evvel 978/14 Ağustos 1570)

MD, Cilt 22, 92/190 (20 Safer 981/21 Haziran 1573)

MD, Cilt 30, 20/52 (23 Muharrem 985/12 Nisan 1577)

MD, Cilt 39, 331/644 (5 Rebî'ü'l-evvel 988/20 Nisan 1580)

MD, Cilt 30, 165/387(18 Safer 985/7 Mayıs 1577)

Basılı Kaynaklar:

Halenko, O. (2004). Wine Production, Marketing and Consumption in the Ottoman Crimea, 1540-1542. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*. 47(4). ss: 507-547

İnalcık, H. (1944). *Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.

İnalcık, H. (1978). *The Question of the Closing of The Black Sea Under The Ottomans*. Birmingham: Karadeniz Sempozyumu 18-20 Mart 1978.

İnalcık, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. Eren Yayıncılık. İstanbul.

Kortepeter, C. M. (1966). Ottoman Imperial Policy and the Economy of the Black Sea Region in the Sixteenth Century. *Journal of the American Oriental Society*. 86(2). ss: 86-113

Öztürk, Y. (2002). Kırım Hanlığı. *Türkler Ansiklopedisi* c.8. Ankara.